

Конфуціанська міфологія — система раціоналізованих та історизованих міфологічних уявлень Китаю (бл. 6 ст. до н. е. — дотепер), сформована в межах конфуціанства і збазована на переказах про ідеальних правителів давнини, культурі Неба та вшануванні предків. Є сакральним обґрунтуванням етико-ритуальних норм та ідеалу гармонійного суспільного ладу.

Загальна характеристика

Конфуціанство, зосереджене не так на сакральному вимірі, як на *етиці* та *ритуалі*, є, по суті, історизацією архаїчної епохи, зведеною до *канону*. Різні божественні діяння приписували не богам і *духам*, а знаменитим першопредкам, шляхетним і мудрим попередникам. Процес евгемеризації (тлумачення міфологічних *персонажів* як реальних історичних постатей, див. *Евгемеризм*), дозволив конфуціанству створити етично орієнтовану *історіософію*, де *сакральне* не заперечено, а перенесено у площину морального ідеалу.

У конфуціанській традиції *історію* осмислювали передусім як нормативний взірець, а минуле сприймали як джерело моральних *прецедентів* для майбутніх поколінь (замість простої черговості подій). Попри високу міру *раціоналізації* державного устрою, конфуціанство ототожнило владу з *родом*, поєднало *магію* і практичні навички управління. Це поєднання втілила концепція «*лі*» (ритуалу), який одночасно був і способом адміністрування, і сакральною дією, що забезпечувала гармонію між небом, землею та людьми.

Сама концепція перетворення міфу на історичну оповідь не означала трактування історії в її класичному розумінні (як опори на достовірні факти), а апелювала до того, що відбулося в незапам'ятні часи. У цьому розумінні конфуціанське потрактування історії набувало утопічного характеру (див. *Утопія*) й лишалося міфом в історичній оболонці, де хронологічна глибина — не так джерело фактичних відомостей, як легітимація моральних істин.

Джерела

Джерела конфуціанської міфології:

*Чотирикнижжя (*Сі шу*), передусім книга «Бесіди і судження» («*Лунь юй*»), що фіксують висловлювання самого *Конфуція*; «*Мен-цзи*», однойменний трактат філософа *Мен-цзи*, який розвинув ідеї Конфуція про доброту людської природи; два розділи «Книга ритуалів» («*Лі цзі*») — «Велике учення» («*Да сюе*») та «Вчення про середину» («*Чжун юн*»);

*П'ятикнижжя (*У цзін*) — тексти, які конфуціанська традиція приписує редакції свого засновника: «Книга пісень» («*Ши цзін*»), що зберегла архаїчні гімни та обрядові піснеспіви; «Книга передань» («*Шу цзін*»), яка містить оповіді про діяння легендарних правителів; «*Лі цзі*» (повністю); «Весни та осені» («*Чуньцю*») — лаконічна хроніка подій у рідному князівстві Конфуція, яку вважали взірцем історичного *судження*, а також «*Книга змін*» («*І-цзін*») — початково призначена для *ворожіння*, але в інтерпретації конфуціанців постала як філософський *трактат* про змінність *буття* та моральні засади космосу.

Крім того, пізніше було складене т. з. *Тринадцятикнижжя*, куди увійшли також трактат «Ритуали Чжоу» («*Чжоу лі*») — опис ідеального державного устрою династії Чжоу), словник «Наближення до класики» («*Ер'я*») — найдавніше тлумачення *ієрогліфів*, необхідних для розуміння класичних текстів, «Книга про сяо» («*Сяо цзін*») — текст, присвячений принципу синівської шанобливості.

Космогонія

Космогонія конфуціанства, на відміну від даоської традиції з її оповідями про спонтанне народження світу з *хаосу*, представлена не самостійними міфами творіння, а крізь призму впорядкування космосу діяльністю *культурних героїв*. У конфуціанському каноні відсутня розгорнута космогонічна доктрина, натомість космогонія розуміється як процес поступового набуття первісною аморфною реальністю форми, імені й ритуалу. Архаїчні міфи про розділення Неба й землі (які первісно були злиті воєдино), про встановлення п'яти напрямків простору та про приборкання стихій були переосмислені як діяння мудрих правителів давнини. Ключову роль у цьому процесі відіграє концепція «преображення» (*хуа*), що її конфуціанці запозичили з архаїчного *світогляду*.

Згідно з нею, космос перебуває у стані перманентної трансформації, а завдання досконалої людини (*цзюнь-цзи*) полягає в тому, щоб спрямовувати цей процес у русло гармонії через ритуал та етичне вдосконалення.

Космогонія в конфуціанстві — не завершений акт минулого, а триває в кожному ритуалі, кожному музичному виконанні та кожному акті слухняності, оскільки саме ці дії підтримують порядок, встановлений першопредками. «Книга змін» закріпила космогонічну модель породження світу через взаємодію *інь і ян*. Це уможливило поєднати давню ворожильну практику з раціоналізованою *космологією*, де появу 8 триграм (ба гуа) приписували легендарному правителю Фу-сі — одному з першопредків, чиї діяння були інтегровані в історизовану міфологічну схему.

Основою конфуціанського вчення є *культ предків*. Предки набули тут градації за важливістю, державу розглядали як сім'ю, де кожна людина повинна виконувати свої «вроджені» зобов'язання. Така модель, відома як «державародина» (*цзя-го*), передбачала, що лояльність до правителя є логічним продовженням синівської шанобливості, а моральна досконалість починається з правильного виконання сімейних ролей. Головний етичний принцип — «*сяо*» — синівське шанування батьків і старших назагал. З ним пов'язаний інший принцип — «*жень*» — гуманність як невід'ємна характеристика досконалої людини (*цзюнь-цзи*). Втіленням гуманності та синівської шанобливості поставали легендарні правителі й великі предки: Юй Великий (символ самопожертви заради суспільного блага, засновник першої китайської династії), Яо (легендарний імператор, втілення ідеального державного устрою та справедливості), Шунь (еталон сімейної відданості), правителі Вень-ван і Чжоугун. Ці постаті уособлювали золоту добу, коли реальність суспільства відповідала волі Неба. Вони стали своєрідним конфуціанським *пантеоном* «етичних взірців», які треба було наслідувати.

Пантеон

Конфуціанський пантеон, позбавлений яскравої міфологічної *фабули*, вибудовано як сувору *ієрархію*, що відображає структуру космосу і держави.

На вершині цієї ієрархії перебуває Небо (*Тянь*) — всесильне, справедливе і неупереджене, яке в конфуціанстві стало деперсоніфікованим, абстрактним принципом, що втілював вищу істину. На відміну від архаїчних уявлень про Небо як персоніфіковане верховне божество (*Шан-ді*) конфуціанська традиція розуміє Небо як безособовий моральний закон, що діє іманентно, через природу та людське суспільство. Нижче за Небо розташовують категорію «духів землі» (ді шень), які в конфуціанському ритуалі представлені насамперед божествами ґрунту та врожаю (ше й цзі). Їхній культ мав державне значення, оскільки забезпечував матеріальне підґрунтя існування Піднебесної.

Важливе місце в пантеоні посідають обожнені історичні постаті — засновники династій, видатні міністри та військові очільники, яких у різні періоди китайської історії включали до реєстру офіційних жертвоприношень.

Особливу групу становлять «п'ять священних гір» і «чотири моря», що персоніфікували космічні напрямки і входили до системи державного ритуалу як гаранті стабільності імперського простору.

Представником Неба на землі вважали правителя — Сина Неба, що отримав від верховного принципу мандат на правління (*тяньмін*). Такий мандат вручався справедливому державцю і надавав йому практично божественного статусу. Проте, якщо правитель чинив несправедливо, Небо могло позбавити його своєї милості й забрати мандат. Концепція «мандату Неба» стала наріжним каменем китайської політичної теології, легітимізуючи як сходження династій, так і їх повалення через втрату моральної добродітності. Істинного правителя визначало належне слідування *дао* і ритуалу.

Конфуціанське розуміння дао не тотожне даоському: якщо в *даосизмі* дао — це вищий первинний принцип, джерело всякого буття, то у конфуціанстві — це шлях морального вдосконалення на основі етичних норм, слідування шляхом великих предків, що неможливо без ритуалу. Конфуцій розумів ритуал як дещо первинне, що існує незалежно від людини, свого роду природний закон, систему взаємозв'язків людини зі світом.

Конфуціанці також звеличили роль музики, оскільки п'ятитоновий лад китайської музики був ув'язаний з п'ятьма першоелементами, поєднання яких

породжувало гармонію. У космологічному вимірі музику розуміли як акустичну репрезентацію космічного порядку: правильне виконання музичних творів здатне було впливати на природні цикли, врівноважувати сили інь і ян, запобігати катаклізмам. Музика була невід'ємною частиною ритуалу, яка допомагала у «виправленні імен» (чженмін), тобто у приведенні соціальних ролей та реалій у відповідність до їхнього номінального визначення, що мало на меті подолання хаосу.

Логічним наслідком учення стало обожнення самого Конфуція, якому були збудовані численні *храми*, де приносили сакральні жертви. Процес *сакралізації* почався невдовзі після смерті філософа, а важливим етапом його інституціоналізації стала епоха Хань (2 ст. до н. е.), коли Конфуцію почали здійснювати державні *жертвоприношення* найвищого рангу серед культів історичних осіб, а згодом — у всіх адміністративних центрах імперії. Слова і вчинки мудреця в народі набули статусу божественних *заповідей* і моральних орієнтирів.

У пізній народній традиції образ Конфуція став частиною широкого релігійного пантеону: його культ тісно переплівся з культом бога літератури Вень-чана, *іконографія* мудреця зблизилася з образом бога довголіття Шоу-сіна. Це свідчило про глибокий *синкретизм*, де сувора академічна традиція конфуціанства органічно злилася з масовими віруваннями та даоськими уявленнями про божественних покровителів.

Ще одним наслідком вчення стало виникнення і утвердження культу Піднебесної (Тянься) як центру світобудови, оточеного *варварами*. Ця концепція сформувала унікальну модель світоустрою, де цивілізованість ототожнено з прийняттям конфуціанських цінностей, ритуалів та ієрархії, а географічний простір вибудовано концентричними колами навколо імператорського палацу, що символізував точку абсолютної гармонії Неба та землі.

Значення

Значення конфуціанської інтерпретації міфології виходить далеко за межі простого збереження давніх оповідей: вона стала одним із сакрально-ідеологічних підґрунть китайської цивілізації. Раціоналізувавши та історизувавши образи міфічних культурних героїв і легендарних правителів, а також переосмисливши архаїчні культові практики в межах державного ритуалу (лі), конфуціанська традиція сакралізувала такі чесноти, як синівська шанобливість, ритуальна належність і моральне самовдосконалення. Культ Неба (Тянь) і вшанування предків забезпечували єдність космічного та соціального порядку: імператор поставав як «Син Неба», а родина розглядалася як мікрокосм держави. Протягом понад двох тисячоліть ця раціоналізована система міфологічних уявлень виконувала роль своєрідної «громадянської релігії», інтегруючи суспільство навколо спільних моральних і ритуальних цінностей без персоніфікованого верховного божества. Її прояви простежується й сьогодні в етичних традиціях країн Східної Азії, де гармонія, ієрархічність та ритуалізованість суспільних відносин і надалі розглядаються як основа належного державного устрою.

Література

1. 陈来. 古代宗教与伦理：儒家思想的根源. 北京：北京大学出版社, 2017. 356 页.
2. 叶舒宪. 中国神话哲学. (叶舒宪学术文集). 北京：陕西人民出版社, 2020. 388 页.
3. Eno R. The Confucian Creation of Heaven : Philosophy and the Defense of Ritual Mastery (Chinese Philosophy Culture). Albany : State University of New York Press, 1990. 349 p.
4. Lippiello T. Il confucianesimo : i testi e la saggezza. Bologna : Il Mulino, 2009. 133 p.
5. Puett M. To Become a God : Cosmology, Sacrifice, and Self-Divinization in Early China. Cambridge : Harvard University Asia Center, 2002. 384 p.
6. Berthrong J. Transformations of the Confucian Way. Boulder : Westview Press, 1998. 264 p.
7. Кондратенко Д. Співвідношення особистого та суспільного в конфуціанській етиці / Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Вип. 40. Київ, 2008. С. 576-587. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/kondratenko_spivvidnoshennia.pdf
8. Кудря І. Г. Практична філософія конфуціанства / Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Філософія. Т. 31 (70). № 1. 2020. С. 19-24. https://philos.vernadskyjournals.in.ua/journal/2020/1_2020/6.pdf